

מפי כהן

שיעורו השבועי של

מו"ר הרב שמעון כהן שליט"א

לעילוי נשמת מו"ח הרה"ג המקובל הרב אליהו עטייה זצ"ל

ספר יהושע פרק ז

מי היה עכן?

ראשי פרקים:

- ייחוסו של עכן
- פושט יד סדרתי
- עכן עבר על כל התורה
- כשעברו את הירדן נעשו ערבים זה לזה
- אשתו ובניו ידעו
- בירור בסוגיית המלכות
- מזרח או מפרץ?
- האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף?
- חטאנו רשענו
- על כן נקוה לך

ייחוסו של עכן

בעת נפילת חומות יריחו בשעת הכיבוש, הקצה יהושע את כל רכוש העיר עבור המשכן, על ידי החרמתו. והנה בא עכן ולקח לעצמו "אֲדָרֶת שִׁנְעָר אַחַת טוֹבָה וּמְאֹתִים שְׁקָלִים כֶּסֶף, וְלִשׁוֹן זָהָב אֶחָד חֲמִשִּׁים שְׁקָלִים"¹ וטמן אותם באוהלו, ובעקבות כך נכשלו בני ישראל בקרב נגד העי.

מי היה אותו עכן? הנביא מייחס את עכן ומלמד אותנו מי היה אבותיו עד ארבעה-חמישה דורות, "וַיִּקַּח עֶכְן בֶּן כְּרִמִּי בֶן זַבְדִּי בֶן זִרְחַ לְמִטָּה וַהֲוֹדָה מִן הַחֲרָם"².

עכן איננו אדם פרטי, עכן הוא בן שבט יהודה, שבט המלכות, ולכן הנביא מדגיש "וַיִּקַּח עֶכְן בֶּן כְּרִמִּי בֶן זַבְדִּי בֶן זִרְחַ לְמִטָּה וַהֲוֹדָה מִן הַחֲרָם". לא נאמר 'בן יהודה' אלא 'למטה יהודה', להודיע כי מעילתו לא היתה מעילה פרטית מתוך חולשת תאוות ממון, אלא מעילה במנהיגותו של יהושע.

פושט יד סדרתי

סבא רבה של עכן היה זרח וזרח היה בנם של יהודה ותמר ותאומו של פרץ. סיפור הולדתו של זרח יחד עם פרץ אחיו מוכר לנו מפרשת וישב, שם נאמר:

"וַיְהִי בַעֲת לְדָתָהּ וַהֲנָה תְאוּמִים בְּבֶטְנָהּ: וַיְהִי בְלִדְתָהּ וַיִּתֶּן זָד וַתִּקַּח הַמִּלְדָּת וַתִּקְשֶׁר עַל זָדוֹ שְׁנֵי לְאִמֵּר זֶה יֵצֵא רֵאשֶׁנָּה: וַיְהִי כַמְשִׁיב זָדוֹ וַהֲנָה יֵצֵא אֲחִיו וַתֹּאמֶר מֶה פִּרְצָתָ עֲלֶיךָ פֶּרֶץ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ פֶּרֶץ: וַאֲחֵר יֵצֵא אֲחִיו אֲשֶׁר עַל זָדוֹ הַשְּׁנֵי וַיִּקְרָא שְׁמוֹ זִרְחָ"³.

וכך דרשו חז"ל⁴:

"ביקש זרח לצאת תחילה, אמר הקדוש ברוך הוא: משיח עומד מפרץ, ויוצא זרח ראשון? ! יחזור למעי אמו, ויצא פרץ ראשון, שהמשיח יוצא ממנו".

¹ יהושע ז, כא.

² יהושע ז, א.

³ בראשית לח, כז-ל.

⁴ אגדת בראשית סד, א.

⁵ בראשית רבה פה, יד.

⁶ יהושע ז, כ.

⁷ סנהדרין מג ע"ב.

פריצתו של פרץ מרחם אמו ויציאתו לפני אחיו שהוציא כבר ידו, נובעת מהיעוד האלקי לעתיד לבוא. והנה לימים בא עכן צאצאו של זורח ומבקש לסתור את מלכותו של יהושע שהיה מזרע יוסף ובכך לתבוע את חלקו בהיותו מזרע המלוכה.

המילה 'יד' בולטת מאוד בפסוקים המתארים את לידת התאומים, וכך דרשו חז"ל⁵:

"כמה ידות כתיב כאן... ארבעה, כנגד ד' חרמין שהוא עתיד לפשוט את ידיו בהן ואלו הן ד': חרמו של עמלק, וחרמו של סיחון ועוג, וחרמו של יריחו, וחרמה של כנענים".

עכן כבר ותיק ומנוסה. זו לא הפעם הראשונה שבה הוא פושט יד בחרם, זה לא אירוע חד פעמי, יש לו עבר פלילי עשיר בתור פושט יד סדרתי. כך נהג במלחמת עמלק, במלחמת סיחון ועוג, במלחמת יריחו וכו'.

יהושע מטיל גורל במצוות ה', ועכן נופל בגורל ומתוודה: "וַיַּעַן עֶכְן אֶת יְהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמֶר אֶמְנָה אֲנִכִּי חֲטָאתִי לָהּ אֶלְקִי יִשְׂרָאֵל וְכַזָּאת וְכַזָּאת עָשִׂיתִי"⁶. מנוסח וידויו של עכן לומדים חז"ל במסכת סנהדרין⁷, שבהזדמנות זו סיפר עכן על רשימת כישלונותיו, וזו לשון הגמרא:

"מלמד שמעל עכן בשלושה חרמים: שנים בימי משה ואחד בימי יהושע, שנאמר: 'כזאת וכזאת עשיתי'".

רבי יוחנן אמר משום רבי אלעזר ברבי שמעון: חמשה - ארבעה בימי משה ואחד בימי יהושע, שנאמר: 'אנכי חטאתי וכזאת וכזאת עשיתי'.

ועד השתא מאי טעמא לא איענוש? אמר רבי יוחנן משום רבי אלעזר ברבי שמעון: לפי שלא ענש על הנסתרות עד שעברו ישראל את הירדן".

להתכחש לזהותו היהודית. ואמנם כבר למדנו שעבר על כל חמישה חומשי תורה, אך ניתן היה לחשוב שבמצוות שבגופו לא הפקיר עצמו, קא משמע לן שגם בזה חטא.

דרשה נוספת: עכן בעל נערה מאורסה. ואמנם כבר למדנו שעבר על כל חמישה חומשי תורה, אך ניתן היה לחשוב שעשה הרע בעיני ה' רק כלפי שמיא ולא כלפי הבריות, קא משמע לן שהיה רע גם לבריות, ומוכן היה לפגוע בנערה מאורסה ובמשפחתה ולטמא אותה ואת בית ישראל כולו כדי לספק את יצרו.

כשעברו את הירדן נעשו ערבים זה לזה

בעקבות מה נגרם השינוי לאחר שעברו ישראל את הירדן?

כתב רש"י:

"עד שעברו את הירדן ושמעו וקיבלו עליהם קללות וברכות בהר גריזים ובהר עיבל ונעשו ערבים זה בזה".

בגלות היינו אוסף של פרטים, ומשעה שכנסנו לגבולות הארץ השתנה מעמדנו, ונעשינו 'גוי אחד בארץ', ערבים זה לזה ובעלי אחראיות הדדית אחד כלפי השני.

המהר"ל מעמידנו על משמעות דברי חז"ל המייחסים לעכן שתי עבירות משונות, מושך בערלתו ונערה מאורסה, שעבר עליהן מלבד מה שעבר על כל התורה כולה. וכך כתב ב"חידושי אגדות"¹⁰:

"עכן מושך בערלתו היה וכו'. נראה מפני שה' יתברך היה מסולק לגמרי מישראל ולא היה אתם, ואי אפשר זה אם לא שהיה אחד מבטל הברית הוא המילה, כאשר אין ברית אין ה' יתברך אתם.

ולפיכך אמר לפני זה, שעבר [על] חמשה חומשי תורה, כי כמו שהמילה היא ברית גם התורה היא ברית, שהיא ברית בין ה' יתברך ובין האדם, ואלו שני בריתות - המילה לגוף שהרי היא בגוף האדם, והתורה - היא לנשמה, שהתורה שהיא שכלית, היא ברית לנשמה עם ה' יתברך, כמו שהמילה היא ברית לגוף.

ומפני כך נפלו במלחמה, ואם לא היה זה, שלא סילק לגמרי הברית, אי אפשר שלא יהיה ה' יתברך אתם ולא היו נופלים".

'ברית' היא קשר פנימי עמוק שאי אפשר להפר אותו. עכן מסמל את ניתוק הקשר בין ה' ובין ישראל, וכשעכן מרים ראש ומועל בחרם ומפר את הציווי שציוה יהושע לא לקחת דבר מן השלל, הברית מתערערת.

המילה נקראת 'ברית', אותיות תר"ב, לרמז שמצוותה שקולה כאילו קיים את כל תר"ב המצוות הנותרות¹¹. ממשיך המהר"ל:

"ומי שסבר שבא על נערה המאורסה, סבר כי עוד צריך לומר שיהיה חטא, שאם לא כן, אף על גב שאין כאן ברית עם ישראל, מכל מקום לא היה כאן סילוק שכינה לגמרי, ולא היו גרועים מן הגוים שנפלו בידם, שלא היה להם גם כן ברית עם ה' יתברך. אבל עוד היה בהם דבר זה, כי עכן בא על נערה המאורסה, והוא החטא והערורה היותר גדול. ולמה הוא חטא יותר מתועב, כי הנערה המאורסה מקודשת לאתרו, וכל זמן שיש עליה שם קידושין עד אחר הנישואין, שאז אין שם קידושין רק נישואין, אבל המאורסה יש עליה שם קידושין והבא עליה אין תעוב כמו זה. ולכך משפט

הגמרא שואלת: אם כבר מעל עכן בחרם פעמים קודמות, מדוע לא נענשו ישראל בראשונה, כשמעל בחרם בימי משה, כשם שנענשו עכשיו?

משיבה הגמרא: עד שעברו ישראל את הירדן לא העניש הקב"ה את הצדיקים על עבירות שעשו רשעים בסתר, אבל לאחר מכן נהיו ערבים זה לזה גם על הנסתרות, והחלו הצדיקים להיענש גם על עבירות שהרשעים עושים בסתר. כך מסביר רבי יהודה שם בהמשך הגמרא, ולפי רבי נחמיה שם, כשעברו ישראל את הירדן החלו הצדיקים להיענש על עבירות שבגלוי של הרשעים, אבל על עבירות שבסתר, גם לאחר שעברו את הירדן לא נענשו הצדיקים.

שואלת הגמרא: לפי רבי נחמיה, מדוע נענשו ישראל על מעשה עכן, הרי עכן חטא בסתר?

משיבה הגמרא: אין זה נחשב חטא שבסתר, כי אשתו ובניו היו מודעים לחטא.

עכן עבר על כל התורה

בהמשך⁸ מביאה הגמרא דרשות שונות הנוגעות למעשה עכן ומלמדות על אישיותו:

"חטא ישראל. אמר רבי אבא בר זבדא: אף על פי שחטא - ישראל הוא. אמר רבי אבא: היינו דאמרי אינשי: אסא דקאי ביני חילפי אסא שמיא, ואסא קרו ליה.

'וגם עברו את בריתי אשר צויתי אותם גם לקחו מן החרם גם גנבו גם כחשו גם שמו בכליהם'. אמר רבי אילעא משום רבי יהודה בר מספרתא: מלמד שעבר עכן על חמשה חומשי תורה, שנאמר חמשה 'גם'.

ואמר רבי אילעא משום רבי יהודה בר מספרתא: עכן מושך בערלתו היה, כתיב הכא 'וגם עברו את בריתי' וכתיב התם 'את בריתי הפר'. - פשיטא! - מהו דתימא: במצוה גופיה לא פקר, קא משמע לן.

'וכי עשה נבלה בישראל'. אמר רבי אבא בר זבדא: מלמד שבעל עכן נערה המאורסה, כתיב הכא 'וכי עשה נבלה' וכתיב התם 'כי עשתה נבלה בישראל'. - פשיטא! - מהו דתימא: כולי האי לא פקר נפשיה, קא משמע לן".

מכך שלא כתוב 'חטא העם' אלא 'חטא ישראל', לומדים חז"ל שגם ישראל שחטא - שם קדושתו עליו וראוי להיקרא 'ישראל'. וכך רגילים אנשים לומר: הדס העומד בין הקוצים - הדס שמו והדס קוראים לו. דרשה זו נלמדת מעכן, ומשמשת הכנה לקראת הלימודים הבאים המלמדים על קלקולו של עכן.

דרשה נוספת: מדברי ה' ליהושע "חטא ישׂרָאֵל וְגַם עֲבְרוּ אֶת בְּרִיתִי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתָם וְגַם לָקְחוּ מִן הַחֶרֶם וְגַם גָּנְבוּ וְגַם כָּחְשׁוּ וְגַם שָׁמוּ בְּקִלְיָהֶם"⁹, בהם חוזרת על עצמה המילה 'גם' חמש פעמים, אנו לומדים שעכן עבר על חמישה חומשי תורה.

דרשה נוספת: עכן היה מושך בערלתו כדי לכסות את המילה ולטשטש את זהותו עד שיחשבו שאיננו מהול. בימינו 97% מהיהודים מלים את בניהם, דתיים ושאינם דתיים, קרובים ורחוקים. מצוות מילה היא 'טאבו', אבל עכן בקלקולו ניסה

¹⁰ חידושי אגדות למהר"ל סנהדרין מד ע"א.

¹¹ ראה שבולי הלקט הלכות מילה סימן א בשם מדרש.

⁸ סנהדרין מד ע"א.

⁹ יהושע ז, יא.

ומתבררת סוגיית המלכות. וכך כתב ה"כלי יקר"¹⁴ אודות מעשה עכן, צאצאו של זרח:

"ויהי כמשיב ידו - ארבע ידות כתובים כאן כנגד ארבעה חרמות שמעל עכן שיצא ממנו. רמז דבר זה כאן, להורות שבעבור שיצא ממנו עכן על כן לא יצלה למלוכה, כי מלך במשפט יעמיד ארץ ואיש תרומות יהרסנה' (משלי כט, ד), כי אם יטה אחר הבצע יבוא לידי קבלת שוחד, על כן השיב אחר ידו כדי שלא יהיה לו הבכורה והמלוכה".

כבר בצאת זרח לאויר העולם אנו מוצאים רמז לכך שהמלוכה לא תצא ממנו. נטייה אחרי בצע מביאה לידי קבלת שוחד, ומי שמפתח נטייה כזאת, איננו שייך למלכות. ממשיך ה"כלי יקר":

"והנה מקום אתי לפרש ארבע ידות אלו, שיש בהם רמז על איש חומד ממון ואינו נפטר מן העולם וחצי תאוותו בידו, יש בידו מנה מתאוה מאתים וכו'. והנה כל אדם יש לו שתי ידיים אשר בהם עמל וטרה להשיג מלא חפנים בכוחו ועוצם ידו כפי אשר תשיג ידו, ואם כן כל אשר בכוחו מושג משתי ידיו, ואם אינו מסתפק במה שחננו אלקים מלא חפנים, הרי הוא חומד עוד מלא חפנים, דהיינו כדי מלאכת ארבע ידיים..."

טבע האדם הוא, שכשיש לו מנה הוא רוצה מאתיים, וכשיש לו מאתיים הוא רוצה ארבע מאות. הוא עמל לפרנסתו בשתי ידיו, ואם תאוות הבצע מתעוררת בקרבו, הוא תאב לרווחים במלוא חופנים, דהיינו 'ארבע ידות'. ומתוך שחמדת הממון גוברת עליו ואיננו מפרש לצדקה, לא יצלח למלוכה.

מלכות דורשת ניקיון כפיים ונכונות להעניק מתוך אחריות ומחויבות כלפי העם.

מסיים "כלי יקר":

"זרח לא היה ידיו רב לו, אלא ביקש עמל ארבע ידות וחמד ממון שאיננו ראוי לו, כמו שנאמר אצל עכן: 'זאחמדם ואקחם' (יהושע ז, כא), על כן הושב אחר ימינו כמשיב ידו, כי לא לו יהיה משפט הבכורה והמלוכה כי כל מלך צריך לניצחון האויבים והוא לאו בר הכי".

נמצאנו למדים, שפרשיית עכן היא חלק מבידור סוגיית ההנהגה בישראל, ושייכת היא למצוה הראשונה שנצטוו ישראל לעשות עם כניסתם לארץ.

מזרח או מפרץ?

בימי מלכות שאול פרצה מלחמה עם הפלישתים, הם העמידו את גולית, הענק הפלישתי, שיחרף ויגדף מערכות אלקים חיים. אֶחיו הגדולים של דוד נשלחו לחזית, ודוד הנער נשאר לטפל בצאן. ארבעים יום חלפו ודוד נשלח על ידי אביו לדאוג לצרכיהם של אֶחיו הגדולים שבחזית. דוד הגיע ונפגש עם המלחמה, הוא ראה את הענק הפלישתי ושמע את דברי הגידופים והאיומים המוטלים על כולם. הוא התחיל להסתובב בין אנשי הצבא ולעורר אותם, עד שדבריו הגיעו אל שאול המלך. שאול המלך שמע שדוד מגיע וראה שכל העם שזה עתה היה נתון בפחד וייאוש, מלא פתאום ברוח חדשה של תקווה.

הגמרא¹⁵ מספרת שכשהביאו את דוד אל שאול המלך, שאל שאול את דוד: "בְּנֵי מִי זֶה הָעָלְמָה". נשאלת השאלה: וכי לא ידע

נערה מאורסה חמור ממשפט זנות של נשואה, ועכן בשביל שבא על נערה מאורסה [על כן] הוא סילוק שכינה...".

גם אם נתערערה הברית, אין זה מספיק כדי להביא מפלה על ישראל, שכן אנשי העי בוודאי אינם טובים יותר. הם אינם בני ברית כלל, אם כן ידם אינה על העליונה ומכיוון שאין להם מעלה על ישראל, לא היו ראויים להביס את ישראל. אבל כאשר הוברר שיש אדם מישראל שהוא מזרע המלכות והוא מקולקל ומושחת במידותיו עד שמוכן לטמא בת ישראל לאחר שנתארסה ומצפה לבנות את ביתה בקדושה עם בחיר ליבה, נסתלקה שכינה ממחנה ישראל, וצבא ישראל נחל מפלה.

אשתו ובניו ידעו

על שאלת הגמרא לפי דעת רבי נחמיה, מדוע נענשו ישראל על מעשה עכן הרי עכן חטא בסתר, השיבה הגמרא: אין זה נחשב חטא שבסתר, כי אשתו ובניו היו מודעים לחטא. בביאור תשובת הגמרא כתב הרבי מאיזביצא בספרו "מי השילוח"¹²:

"ולכאורה התירוץ הזה אינו מספיק, מפני שאשתו ובניו היו יודעים נענשו כל ישראל? ! לא היה צריך לענוש רק אותם שהיו יודעים.

ונראה שהענין הוא כך, כשהאדם עובר עבירה בסתר ולא יודע בזה שום אדם, אז הדבר הזה שעשה אינו נוגע לכלל ישראל, רק הוא מ'הנסתרות שהוא לה' אלקינו', וה' יתברך נקרא רב חסד מטה כלפי חסד, והוא מברר הדבר לטובה, והמידה הזו אינו, רק בה' יתברך.

אבל אם יש אחד שידע או שראה הדבר הזה שעשה חברו, אז הדבר הזה נוגע לכלל ישראל, כי מה שאירע לזה שראה את הדבר מחברו, אין זה כי אם מאשר שגם החיסרון נמצא גם בו או באי אחר מישראל, על כן ראה זה המעשה שעשה חברו, ובוודאי היה לזה שראה המעשה הרע מחברו הרהור תשובה בליבו, על כן הדבר הזה נוגע לכלל ישראל כי כל ישראל ערבים זה לזה".

חטא שנעשה בהסתר, אין לציבור חלק בו, ומכיוון שהדבר נשאר בין החוטא ליוצרו, ה' יתברך ברוב חסדיו מברר הדבר לטובה ומטה כלפי חסד, אך חטא שנודע אפילו לבני הבית בלבד, יצא לרשות הציבור, כי אין ה' מראה דבר לבריותיו אם אין להם שייכות לדבר. ואם ראה אדם מישראל פגם בחברו אין זה אלא מפני שגם בו או באחד אחר מישראל קיים פגם זה, ועל ידי שראו עיניו את הפגם יתעורר הוא ויתעוררו סובביו לתשובה ושמירה.

בארץ ישראל ישנה אחריות ומחויבות, מתוך ערבות הדדית, שייכות וחיבור.

בירור בסוגיית המלכות

שלוש מצוות נצטוו ישראל בכניסתם לארץ: להעמיד להם מלך, להכרית זרעו של עמלק ולבנות להם בית הבחירה, ודווקא בסדר זה¹³.

כשעברו ישראל את הירדן נעשו ערבים זה לזה, וזאת כהכנה לקראת בניית הקומה הראשונה - קומת המלכות. מלך ישראל הוא הלב של האומה, וכעת תחת מנהיגותו של יהושע הולכת

¹² מי השילוח פרשת נצבים ד"ה הנסתרות לנו.

¹³ ראה סנהדרין כ"ב.

¹⁴ כלי יקר בראשית לח, כט.

¹⁵ יבמות ע"ב.

האלקית. כל מעשה טוב מביא תוספת השראת שכינה וכל כישלון גורם מיעוט השראת שכינה.

בארץ ישראל איננו פרטים נפרדים, אלא גווייה אחת, שיעור קומה אחד שלם. וכשם שכאב בציפורן הקטנה שברגל משליך על יכולתו של האדם לקום וללכת. גוף האדם הוא חטיבה אורגנית אחת, ישות אחת. כשיש חיידק בגוף כל הגוף חולה, ובדומה לזה כשיש קלקול אצל אדם מישראל יש לכך השפעה על האומה כולה.

חטאנו רשענו

יסוד רוחני זה עולה גם מנוסח הוידוי בלשון רבים, כמבואר ב"ספר חסידים"¹⁹:

"כתיב 'חטאנו רשענו' (דניאל ט, טו), כלל עצמו בכלל, לפי שכל ישראל ערבים זה לזה, שנאמר בעקב: 'והוא איש אחד לא גוע בעונו' (יהושע כב, כ), לכך צריך בלשון רבים לבקש 'סלח לנו אבינו כי חטאנו', וכשאנו מתוודים אנו אומרים 'על חטאים שאנו חייבים עליהם סקילה שריפה הרג וחנק', ואף על פי שידע האדם שלא חטא בכך שיהא חייב, אף על פי כן צריך שיתוודה כך, לפי שכל ישראל ערבים זה לזה".

המהרה"ו²⁰ מעיד על רבו האר"י הקדוש, שלא החסיר דבר מפרטי הוידוים, אפילו שידע שבוודאי אין בו פגם זה, והיה אומר כי אף על פי שלא נמצאו בו צריך להתוודות עליהם, כי כל ישראל גוף אחד, ולכן תיקנו בלשון רבים 'חטאנו' ולא 'חטאתי'.

ממעשה עכן אנו לומדים, שבארץ ישראל אין חטא פרטי. יש לנו אחראיות ומחויבות כלל ישראלית. כשאדם מישראל שומר שבת, הוא לא דואג רק לעולם הבא הפרטי שלו, הוא מביא לריבוי של השראת שכינה באומה כולה, וכשאדם נכשל חלילה, אין זה רק כישלון פרטי, אלא מיעוט בהשראת שכינה.

על כן נקוה לך

נחתום בדבריו של רבי משה בן מכיר בספרו "סדר היום"²¹, לפיהם כאשר שב עכן מחטאו ואמר 'חטאתי לה', נתקנה על ידו תפילת "על כן נקוה..." החותמת את תפילת 'עלינו לשבח', וכה דבריו:

"יאמר 'על כן נקוה לך ה' אלקינו', שהוא מענין מלכיות, להמליך יוצרנו עלינו... ורמוז בתחילת תיבותיו ע' כ' נ', 'על כן נקוה', ואפשר שהוא כשהצדיק עליו את הדין וידע שחטא, ואמר בתפילתו ש'מהרה יעביר גילולים מן הארץ להפנות אליך כל רשעי ארץ', והענין הוא שיסיר לב האבן מבשרנו אשר הוא מתענו ומכשילנו מעבודת האל יתברך ויתעלה, ויבא זמן שכולם יכירו וידעו את ה' ומלאה הארץ דעה את ה', ויתן בנו לב בשר שלא נשוב עוד לכסלה ולמכשול עוון, וקיבל עליו עול מלכות שמים קודם מיתתו. ולכן אמר לו יהושע שבאותה מיתה נתכפרו כל עוונותיו וזכה לעולם הבא, כדכתיב: 'עכרך ה' היום הזה' - היום הזה אתה עכור, ואין אתה עכור לעולם הבא".

שאלו מי זה דוד, הלא דוד היה בן בית אצלו, רק אתמול הוא ניגן לו בכינור? על שאלה זו משיבים חז"ל, ששאלו אכן הכיר את דוד ולא התכוון לשאלו כלל על זהותו, כוונת שאלו היתה לשאלו אם דוד המלך בא מזרח או מפרץ? אם הוא בא מזרח - "חשיבא בעלמא הוי", הוא רק יהיה חשוב, אבל לא מלך, ואם הוא בא מפרץ - "מלכא הוי", הוא עתיד להיות מלך, שכן המלך פורץ לו גדר. מי שיעמוד מול איש הביניים, יגלה גבורה של מלכות, ואכן בא דוד ועורר את רוח האומה, דבר שלא הצליח שאלו לעשות במשך כל אותם ארבעים יום.

האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף?

ניתן לשאול: אם מדובר באדם בעייתי, פושט יד סדרתי, מה ראה ה' להביא מפלה על העם כולו, "האיש אֶחָד יִחְטָא וְעַל כָּל הָעֵדָה תִּקְצָף"¹⁷? שאלה זו שאל האברבנאל¹⁶:

"אם עכן חטא בלקחו מן החרם, למה חרה אף ה' בישראל אשר לא חטאו ולא ידעו ממנו דבר? ואיך נעשו עליו האנשים שלא חטאו ולא נעשו אז עכן שחטא?... ואיך יהושע לא צעק על זה אחרי שידע סבת החרון אף שהיה על חטא עכן?".

וכך השיב:

"ואמנם הסיבה בענין הזה שקרה אליהם היא, כי זה לא היה על צד העונש, כי אם היה זאת המיתה על צד העונש, היתה מתייחסת לחוטא ולא לאנשים נקיים, אבל לפי שאחד מן המחנה חטא בזה חטא חמור, סיבב זה שתסור מהעם ההשגחה האלקית מצד שהיה המקובץ ההוא כולו מתאחד, ולזה יהיה נעזב למקרים ונמשך הרע וההפסד למעותדים אליו, להיותם בלתי נשמרים בהשגחתו יתברך.

ולזאת הסיבה מתו שם הל"ו איש נקיים מאותו חטא ולא מת עכן, כי לא נמשך אותו הרע על צד העונש לראוי אליו, כי אם להעדר ההשגחה, ולפי שעכן לא שם עצמו במקום הסכנה ההוא לא מת מפני העדר ההשגחה, ומתו המסתכנים שמה מפני חטאיהם הקודמים, או הוראת מערכתם או הזדמנות המקרה לפי כל אחד מהרעות.

ואולם שתסור ההשגחה מהמקובץ הגדול בחטא האיש האחד אם היה ראוי אליו? הוא מבואר, לפי שהיה המקובץ כאיש אחד וכל איש ממנו כאבר מאיברי האיש, וכמו שבהחליא אבר מן האדם יעדר בריאות אותו האיש בכללו, ככה כשיחטא האיש אחד חטא גמור תסור ההשגחה האלקית מכלל העם והמקובץ, אבל כאשר רצה יתברך להעניש על זה החטא לא העניש כי אם לעכן...

וכבר יחזק הדעת הזה מה שאמר יתברך ליהושע, 'ולא אוסיף להיות עמכם אם לא תשמירו החרם מקרבכם', הנה התרה בהסרת ההשגחה מהם, ויחס החטא לכל העם, ואמר 'חטא ישראל', להיותו כלל מקובץ ומתאחד, וכל עוד שלא יודע החוטא יכונה העם כולו בחטא, כי היה כל אחד ואחד מהם בספק אם הוא החוטא כל עוד שלא יתבאר".

הכישלון במלחמה לא היה בתורת עונש על חטא מסוים, אלא על ידי החטא נתמעטה השראת השכינה בישראל ומתוך כך כשלה המערכה. כשאדם מישראל נכשל, יש פחות השראת שכינה. לכל אחד מישראל ישנה השפעה ישירה על ההשגחה

¹⁶ שמואל א' יז, נו.

¹⁷ במדבר טז, כב.

¹⁸ אברבנאל יהושע פרק ז.

¹⁹ ספר חסידים סימן תרא.

²⁰ ראה ליקוטי תורה - טעמי המצוות פרשת קדושים.

²¹ סדר היום כוונת עליו.